

בששון

5

גליון סוכות
תשע"ט

פְּשׁוּטוֹת הַמִּתְחַדְּשִׁים בַּמִּקְרָא, בַּאֲגָדָה וּבַעֲבוּדַת ה'
מִתּוֹרָתוֹ שֶׁל הַגָּאוֹן רַבִּי דוֹד לֵיבֶל שְׁלִיט"א

בין שמחה לששון

הנהו תרי מיני, חד שמיה ששון
וחד שמיה שמחה, אמר ליה ששון
לשמחה: אנא עדיפנא מינך, דכתיב
'ששון ושמחה ישיגו' וגו'. - אמר
ליה שמחה לששון: אנא עדיפנא
מינך, דכתיב 'שמחה וששון
ליהודים'. אמר ליה ששון לשמחה:
חד יומא שבקוך ושויוך פרוונקא
(יום אחד יעזבוך ויעשו אותך שליח)
דכתיב כי בשמחה תצאו. אמר ליה
שמחה לששון: חד יומא שבקוך
ומלו בך מיא (יום אחד יעזבוך וימלאו
בך מים), דכתיב ושאבתם מים
בששון. (שם)

קשה להבין, מה הויכוח בין שני המינים מלמד?
האם יש תוכן לדין ודברים ביניהם, האם אין זו ליצנות
בעלמא?

עוד קשה, חילופי הדברים בין המינים כוללים בין
השאר את הפסוק 'ושאבתם מים בששון'. מוכרח
להיות שהגמרא הביאה את כל הויכוח ביניהם כחלק
מהתשובה לשאלה 'מנא הני מילי'. אך כיצד זה תורם
להבנה?

מתני': ניסוך המים, כיצד? צלוחית
של זהב מחזקת שלשה לוגים היה
ממלא מן השילוח, הגיעו לשער
המים תקעו והריעו ותקעו...
ובגמרא: מנא הני מילי? - אמר רב
עינא: דאמר קרא 'ושאבתם מים
בששון' וגו'. (סוכה מח, א-ב)

שאלת הגמ' 'מנא הני מילי' ודאי איננה על עצם ניסוך
המים שהרי הוא הלכה למשה מסיני. רש"י ביאר
שכוונתה: מנין שתוקעין ומריעין ותוקעין וכו', אך
מוזר הדבר שהגמ' תבקש מקור לצורה מסוימת בה
נהגו לקיים המצווה. אלו אינם דברים שבהכרח נובעים
ממקור.

תשובת הגמ', דאמר קרא ושאבתם מים בששון,
תמוהה גם היא. מנין שפסוק זה קשור לניסוך המים?
תיכף, מספרת הגמרא סיפור משונה על ויכוח בין שני
מינים ששמם 'ששון' ו'שמחה':

ניסוך המים

נראה כי הגמרא תמזה על העובדה שהעסק סביב מצוות ניסוך המים מתחיל מזמן השאיבה, הרבה הרבה לפני תחילת המצווה עצמה – הניסוך על גבי המזבח. שאלתה אינה על הצורה הספציפית אותה בחרו אלא על עצם העמדה המובעת במשנה לפיה ניסוך המים מתחיל כבר מן השאיבה.

את התשובה 'דאמר קרא ושאתם מים בששון' קשה להבין. לשם כך הביאה הגמרא את הויכוח בין המינים 'ששון ושמחה', וכפי שנבאר.

שמחה

בויכוח הראשון טוען כל אחד מהמינים שהוא נושא מעלה מיוחדת שאין בחבירו.

ראשית עלינו לברר את המושגים: שמחה וששון.

שמחה היא השם הכללי להמון סוגים וגוונים. גילה, רינה, דיצה, חדווה, עליזות. (כשם ש'שמיעה' כוללת: הקשבה והאזנה ושמיעת הלב וכדו'; ו'ראייה' כוללת הבטה והסתכלות וחזון וכו').

שמחה כשם פרטי, שמחה המנוגדת לששון, היא מצב רוח טוב. תחושת שלמות. איזון. הרמוניה. "אין שמחה כהתרת הספיקות" – גם אם הספק נפשט לצד פחות טוב, עצם הפסקת העינוי של הספק היא שמחה, רוגע. שמחה איננה התוצא של אירוע מיוחד הגורם לאדם לרקוד. להיפך, השמחה היא: 'איזהו עשיר השמח בחלקו', מצב קבוע בו האדם חש שלא חסר לו דבר. טוב לו. הוא אינו מוטרד. בשפתנו קוראים לזה: 'מאושר', כשהכוונה היא למצב תמידי של איזון ונחת.

מה קורה לאדם כשהוא שמח? מצב רוח טוב מביא לחשיבה אופטימית, חיובית; כשהוא אינו מדוכא כשהוא אינו שקוע ב'מה חסר לי', הוא מוכן להתחיל משהו חדש, באווירה טובה. עם מצב רוח טוב, האדם מלא בשאיפות, בחלומות, יותר אנרגטי, איננו נמשך למטה אלא פונה קדימה. במערכות יחסים אנושיות – ככל שהשמחה מתגברת, כך קל יותר לאדם להצליח בהן. קל לו יותר להבין את השני. שמחה מביאה לאהבה.

חז"ל התייחסו למגוון האפשרויות העומד בפני האדם בדרכו אל השמחה, כפי שנראה בהמשך. יש שמחה מתוך התקדמות רוחנית, מתוך תחושת סיפוק שהוא עושה את הראוי והמוטל עליו. יש – מתוך רוח גשמי, ירושה, עסקה טובה. לעיתים התעוררות חיצונית מביאה את האדם לשמחה, כמו ריקוד, ניגונים, לעיתים דברי שחוק, ואפילו אמצעים פיזיים כמו יין וכדו'.

תנו רבנן: אין עומדין להתפלל לא מתוך דין, ולא מתוך דבר הלכה, אלא מתוך הלכה פסוקה... תנו רבנן: אין עומדין להתפלל לא מתוך עצבות... אלא מתוך שמחה של מצוה. (ברכות לא, א)

המקבילה של 'שמחה של מצווה', בברייתא הראשונה, היא 'הלכה פסוקה'. התפילה מצריכה רוגע. אין האדם בא לידי כך מתוך העיון הקדחתני בסוגיא אלא דווקא מהשלמות שיש לו בסיומה.

אין שכינה שורה לא מתוך עצבות... אלא מתוך דבר שמחה של מצוה, שנאמר ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה'. (שבת ל, ב)

לשמחה הנדרשת בשביל השראת השכינה הדרך היא 'כנגן המנגן'.

אמר רב יהודה: וכן לדבר הלכה... כי הא דרבה, מקמי דפתח להו לרבנן אמר מילתא דבדיחותא, ובדחי רבנן (שם)

גם לדבר הלכה יושבים מתוך שמחה, וכאן הדרך היא: מילתא דבדיחותא.

תנו רבנן: חייב אדם לשמח בניו ובני ביתו ברגל, שנאמר ושמחת בחגך, במה משמחם – ביין. רבי יהודה אומר: אנשים בראוי להם, ונשים בראוי להן. אנשים בראוי

שמחה וששון כשתי תפיסות עולם

הנהו תרי מיני, חד שמיה ששון
וחד שמיה שמחה אמר ליה ששון
לשמחה: אנא עדיפנא מינך.
אמר ליה שמחה לששון אנא
עדיפנא מינך...

כל אחד מהמינים משקף תפיסת עולם בנוגע לסוגיית
האושר האנושי. כל אחד מהם גם סבור כי הוא עדיף
על חבירו. כפי שנבאר.

האדם רוצה להיות מאושר. כיצד מגיעים לאושר?
ישנה תפיסה הגורסת כי האדם השולט בתאוותיו
ובדחפיו, האדם אשר הגיע ליכולת מדויקת של ויסות
רגשות ויצרים, הוא המאושר. החכם - אין מה שיכול
להטריד אותו. הכל מאוזן אצלו. שכלו מנחה אותו
להביט בצורה פורפורציונלית על הכל. שום דבר לא
מפתיע אותו, לא מטריד אותו, לא מכאיב לו, אם כי
גם לא מלהיב אותו, במיוחד. הוא רגוע, מאוזן ושלם.
זו תפיסת המין הנקרא 'שמחה'.

שיטת המין 'ששון' היא התפיסה כי האדם המאושר
הוא זה שנהנה. פשוט מאד. אין גבול להנאות,
לריגושים. חיים רק פעם אחת.

האושר כתכלית - מינות

שתי התפיסות הן מינות. מדוע? מפני שתיהן מניחות
כי התכלית היא האושר. הם רק מתווכחים על הדרך
להשיגו. לדעתם האדם הוא המרכז. מחשבותיהם
נסובות רק סביב: איך אמלא את צרכיי. זוהי מינות.

היהודי אינו רואה בו עצמו את התכלית. מעבר לצרכים
שלו יש לו גם חובות. הוא מונחה למלא את חובותיו
בעולמו. לא רק למלא את צרכיו. הוא פועל כפי
שהאמת מחייבת. האושר אצל היהודי הוא מנוף. הוא
לא תכלית. הוא משמש אותו לעבודת ה'. כמו שמבאר
ברמב"ם:

העובד מאהבה, עוסק בתורה
ובמצות והולך בנתיבות החכמה
לא מפני דבר בעולם ולא מפני

להם - ביון, ונשים במאי? תני
רב יוסף: בבבל - בבגדי צבעונין,
בארץ ישראל - בבגדי פשתן
מגוהצין. (פסחים קט, א)

חז"ל לא פסלו כמעט שום אמצעי להביא את האדם
לשמחה. כיון שאי אפשר לצוות על האדם 'תהיה
בשמחה'. זהו רגש. אך אפשר לצוות עליו להיכנס
לאווירה המתאימה בה השמחה תבוא עליו מאלה.
כמובן שכל אירוע ואירוע דורש אופן הבאת שמחה
המתאים לעניינו.

מתוך המבואות כולם עולה כי השמחה איננה התפרצות
חרیגה. אדרבה, 'אין עומדים להתפלל אלא מתוך כובד
ראש', ובמקביל - 'מתוך שמחה של מצווה'. השמחה
המדוברת היא השמחה הרגועה, השלווה. תחושת
שלמות פנימית המביאה לאיזון ונחת.

ששון

הששון הוא העליזות המתפרצת החוצה. בדרך כלל
מקורו מדברים חיצוניים, והוא בא בפתאומיות
ובעוצמה. כשיש שמחה עצומה שאין כלים להכיל
אותה, היא פורצת החוצה. האדם חש תנופה אדירה,
הוא רוקד, הוא יוצא לרחוב, הוא אוהב את כל היקום,
הוא יכול לחבק אנשים שהוא לא מכיר.

שש אנכי על אמרתך כמוצא

שלל רב. (תהלים קיט, קסב)

ששון הוא על מציאה. אדם קופץ ממקומו כשנופלת
במוחו הברקה גאונית פתאומית, לא כשהוא מסיים
להסיק מערכה סבוכה ומחושבת.

זהו, אם כן, ההבדל בין שמחה לששון. השמחה היא
ממושכת. היא נעשית קניינו של האדם. הששון - נכנס
בחזקה ויוצא בחזקה. הוא חולף. כטיבו של רגש שלא
נבנה מבפנים. כעת נשוב לויכוח המינים.

**יראת הרעה ולא כדי לירש
הטובה אלא עושה האמת מפני
שהוא אמת וסוף הטובה
לבא בגללה (הל' תשובה י, ב)**

”העובד מאהבה” אינו עובד בשביל להשיג אושר. הוא עושה את האמת מפני שהיא אמת. הוא לא ‘צורך’ את האמת, הוא נענה לה.

חד יומא שבקוך

נראה כי בויכוח השני מתקדמים המינים שלב. הם כבר לא טוענים רק לעדיפותה של כל דרך על פני חברתה. הם מוסיפים על כך ש’יום אחד יעזבו את הדרך השנייה’:

**אמר ליה ששון לשמחה: חד יומא
שבקוך... אמר ליה שמחה לששון:
חד יומא שבקוך...**

הששון מביט בשמחה ורואה בה ‘תכנית יפה’ ומילים גבוהות, אך חסרת קשר עם המציאות. אין אדם כזה שמגיע לאיזון מלא. זה מנוגד לדברים הכי בסיסיים באופי האנושי. זו לא יכולה להיות תכנית מעשית.

השמחה מביט בששון ומבין את הבעיה העצומה בהצעתו. רדיפת הנאות מביאה מתוך עצמה חוסר סיפוק. לכל הישג והנאה יש גבול. והרצון לפרוץ כל הזמן את סף הריגוש מביא בהכרח לתחושת חוסר הולכת ומחריפה.

אך אם נתבונן בטענותיהם המדויקות נמצא בהן עומק גדול יותר:

**אמר ליה ששון לשמחה: חד יומא
שבקוך ושיווך פרוונקא (יום אחד
יעזבוך ויעשו אותך שליח) דכתיב כי
בשמחה תצאו. אמר ליה שמחה
לששון: חד יומא שבקוך ומלו בך
מיא (יום אחד יעזבוך וימלאו בך מים),
דכתיב ושאתם מים בששון.**

מדוע הששון מאיים שיהפכו את השמחה לשליח? מה המשמעות בכלל של היות השמחה שליח? איך זה נלמד מהפסוק ‘כי בשמחה תצאו’? מה הכוונה שימלאו מים בששון?

ראשית, הם מדברים כאן על הגאולה העתידה. ‘חד יומא’ – יבוא יום ובו הדברים יתגלו ויעמדו כפי שהם צריכים להיות באמת. וביום הזה, אומר הששון לשמחה: יעשוך שליח. פירוש הדבר: השמחה תשמש רק כשליח, כאמצעי. ‘כי בשמחה תצאו’ – השמחה תשמש בשביל היציאה. והשמחה אומרת לששון: יעשוך נוד למלא בו מים. פירוש: לא תשמש כתכלית העומדת לעצמה. ישתמשו בך לצורך משהו אחר. לשאיבת מים. אבל צריך להבין למה בדיוק הם מתכוונים?

שמחה וששון כנגד שני מצבי עבודת ה’

הגאולה של האדם היא חיבורו לה’. עמידתו בקשר איתן עם הקב”ה. כאן צריך לעשות הבחנה: יש מצבי עבודה ממושכים, יציבים, שכבר זורמים בבטחה. אך יש מצבי עבודה התחלתיים, קשים, שנדרשת בהם התרוממות רוח מיוחדת כדי לצלוח אותם בהצלחה.

במצבי העבודה הקבועים, השגרתיים, דרושה לאדם השמחה. האיזון ותחושת השלמות הם אלו שמאפשרים לאדם להתמיד במהלך עלייה קבוע ולהצליח בעבודת ה’. כאן השמחה משמשת שליח ליציאה. כאשר אדם מתמיד במהלך אחד קבוע ומאוזן מתוך שלווה נפש ושמחה, זה בהכרח מביא אותו לשאת פרי ולתת לאחרים ממה שהתמלא בו. הוא לומד במשך שנים ובסוף מלמד. הוא עמל בכירור ההלכה ובסוף מורה הלכה לרבים. זו היציאה החוצה המובטחת למי שמתמש בשמחה בעבודה השגרתית.

הששון דרוש לרגעי העבודה ההתחלתיים, למצבים שצריך כח מיוחד כדי להתניע קדימה. השאיבה – היא הדימוי המדויק לזמנים הללו. היעד הוא המים, אך תחילת השגתם היא תמיד בשאיבה מאומצת מן התחתית. וכדי לשרוד את המאמץ שדרוש בהתחלה, צריך את הששון – התפרצות מיוחדת של אנרגיה.

מצמרר. הדיבור בו אף עוסק באופן מפורש ב'עלמא דאתי'. ברור שאין כאן חזרה בעלמא על האמור לעיל. יש כאן תוספת חשובה.

נסביר. הנה, כשהששון טוען שהשמחה תשמש רק ככלי ואמצעי, הוא מבטא זאת במילים 'שוויך שליח'. מדוע דווקא שליח? אפשר לבטא את היותו אמצעי בדרכים אינספור.

נראה לפרש שהשליח הוא מלך המשיח. מצב הגאולה, כפי שמתארו הרמב"ם, הוא מצב של שמחה. רוגע, בלי מלחמות, וגר זאב עם כבש. אך הוא כמובן, רק שליח. השמחה והרוגע שהוא מביא איתו הן האמצעי שבזכותו יוכלו לעבוד את ה'. כמו שמדגיש הרמב"ם שלא התאוו חכמים לביאת המשיח אלא שיוכלו לעסוק בתורה. לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דברי ה'. זוהי בחינת משיח בן דוד.

יש בחינה נוספת של משיח. משיח בן יוסף. הוא דומה יותר לששון. הוא מבשר את ההתעוררות המיוחדת והסערה הפתאומית שמכינה את הדרך לשמחה.

רבי אבהו והנצרות

כעת נשוב למימרא דרבי אבהו ונפרש אותה כויכוח על משיחיותו של 'אותו האיש'.

רבי אבהו ידוע בש"ס בבלי וירושלמי כמתווכח עם הנצרות (ראה למשל: ברכות י, א; שבת קנב, ב; סנהדרין לט, א; ועוד). כמה מימרות יש לו נגד השילוש. הוא אף היה בעל קשרים עם השלטון הרומי (חגיגה יד, א), ובתקופתו, בשנות הש' לאלף הרביעי, קיבלה הקיסרות הרומית את הנצרות לדתה הרשמית.

אותו האיש אומר: לעתיד לבוא, אתם תמלאו לי מים. תשמשו אותי. תודו לי. מדוע הוא 'ששון'? מפני שהוא עורר מליארדי אנשים לצאת מעבודה זרה. לכן, הוא טוען, תודו לי, כי בסופו של דבר בזכותי הפכתי את העולם מעולם עובד אלילים לעולם בו כולם מאמינים באמונת הייחוד. [הרמב"ם סבור שגם הנצרות היא עבודה זרה (עכו"ם ט, ד), אך שיטת רוב הראשונים שהיא לא, וכן הכריע השו"ע (י"ד קמח, יב)]. אין ספק כי הנצרות חוללה מהפכה בעולם בכיוון חיובי של עזיבת האלילים. כמו שאומר הרמב"ם:

סערה גדולה מסייעת לאדם לעבור את הקשיים של ההתחלה ולעלות על דרך סלולה. 'ושאבתם מים – בששון'. הששון, בעולם מתוקן, משמש ככלי שבעזרתו האדם צולח את השאיבה.

כדאי להוסיף שהשמחה והששון יכולים להביא זה לזה. מצבי שמחה קבועים ומתמשכים תורמים רבות לאפשרות של האדם להגיע להתרוממות רוח בזמנים ייחודיים, ומצבי ששון פתאומיים עשויים להעלות את האדם לאחר רגיעתם למסלול קבוע של שמחה מאוזנת ופשוטה. היבט זה מבואר בפסוקים שהביאו השמחה והששון בוויכוחם על העדיפות. 'ששון ושמחה ישיגו' ו'שמחה וששון ליהודים'. בשני הפסוקים קיימים שני הסגנונות, גם השמחה וגם הששון. השאלה היא מי כתוב קודם, ופירוש הוויכוח הוא: אינני רק עדיף ממך אלא אני מביא לידי הדבר השני גם כן.

והאמת היא ששני הצדדים נכונים. בפורים המטרה היא להגיע לששון, ובגאולה העתידה המטרה היא להגיע ל'שמחת עולם על ראשם'. שמחה קבועה בהשגת גילוי ה'. לשם השגרה השמחה האדם צריך מדי פעם את הששון, ולשם הרגעים הגבוהים שהאדם משיג בששון המתפרץ הוא זקוק לכך שגם השגרה שלו לא תהיה מנותקת משמחה פשוטה.

ויכוחו של רבי אבהו

הגמרא מתארת ויכוח נוסף, מופלא מאד ושונה מעט מקודמיו.

אמר ליה ההוא מינא דשמיה ששון
לרבי אבהו: עתידיתו דתמלו
לי מים לעלמא דאתי, דכתיב
ושאבתם מים בששון. - אמר ליה:
אי הוה כתיב לששון - כדקאמרת,
השתא דכתיב בששון - משכיה
דההוא גברא משוינן ליה גודא,
(עורו של אותו אדם נעשנו נוד)
ומלינן ביה מיא. (סוכה שם)

הויכוח שונה. הוא אינו בין שני מינים אלא בין מין לרבי אבהו. גם הדימויים בו קיצוניים יותר. רבי אבהו אומר: נקח את עור נבילתך ונעשהו נוד למילוי מים. דימוי

וכל הדברים האלו של ישוע הנצרי...
אינן אלא לישר דרך למלך המשיח
ולתקן את העולם כולו לעבוד את ה'
ביחד. שנ' כי אז אהפוך אל עמים שפה
ברורה לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו
שכם אחד. (מלכים יא, ד)

לא נגזים אם נאמר כי הרמב"ם בא לפרש את הגמרא
כאן. מול טענת הנצרות שהיא הצליחה להביא את
המסר של אמונת הייחוד, משתמש הרמב"ם בתשובתו
של רבי אבהו. התשובה היא: אנחנו נקח את הקליפה
שלך, את העור שלך, לא את התוכן החי שאתה מייצג.
נעשה שימוש בדיבורים על המשיח. זה מיישר את
הדרך. מהעור המת נעשה נוד ונמלא בו מים - נמלא
תוכן חי בגוף החיצוני של הנוצרי.

מצוות ניסוך המים מתחילה מרגע השאיבה. מאותה
התחלה קשה ומאומצת העומדת בראשית כל עבודה
גדולה. בשביל לשאוב ממעיינות הישועה צריך שאיבה
מעמקי תהומות, צריך ירידה גדולה למטה בשביל
לעלות. לשם כך מוכרחים ששון, התפרצות מיוחדת
של עליזות פתאומית שעוזרת לך להמשיך.

מאומצת וקשה של שאיבה שקדמה להן. שאיבה
שמצריכה את כל הששון המיוחד של - תקעו והריעו
ותקעו וכו'. מתוך כך ולשם כך הלכנו בעקבות הגמרא
בבירור מיקומם המתוקן והמדויק של השמחה והששון
בחיי היהודי. בגליון חוה"מ נעמיק עוד בדברים אלו.
נבהיר יותר את ענין השמחה ונבאר מדוע סוגיא זו
מתבררת דווקא דרך ניסוך המים ולא מצוות אחרות.

זה עיסוקה של הסוגיא. ראשיתן של כל מצווה
והתקדמות בעבודת ה' אינן בהן עצמן אלא בהתחלה

שיעורו השבועי של הגאון רבי דוד לייבל שליט"א נמסר מדי יום רביעי בשעה 21:00
בבית מדרשו ברח' יהודה הלוי 10 בני-ברק